

MĀRTIŅŠ LUTERS UN VĀCIJAS ZEMNIEKU KARŠ (1524.–1526.)

Mg. theol. Eva Mārtuža

LU Teoloģijas fakultātes doktorante

Vācijas Zemnieku karš 1524.–1526. gadā līdzīgi kā visas revolūcijas bija dažādu komplicētu ekonomisko, sociālo, juridisko, politisko un reliģisko cēloņu virknes gala rezultāts. Viens iesākumā it kā netiešs, tomēr ļoti būtisks Vācijas Zemnieku kara cēlonis bija Mārtiņa Lutera sāktā reformācija, kas oficiāli tiek datēta ar 1517. gada 31. oktobri, dienu, kad Luters, aicinot uz kārtējo teoloģisko disputu vakaru, kā allaž to darīja galvenais referents, pie baznīcas durvīm piesprauda tēzes, vēl neapjaušot, ka 95 izvirzītie jautājumi būs gan lūzuma punkts baznīcas vēsturē, izraisīs plašus tautas nemierus, kas pāraugs zemnieku karā, dēvētā arī par revolūciju. Vienlaikus tas būs arī M. Lutera un tautas savstarpējo attiecību ceļš no absolūtas paļaušanās (1517 – 1521) un Lutera popularitātes gadiem, tad vilšanās (1522 – 1526) jeb Zemnieku karš un novēršanās no Lutera un visbeidzot – tautas vienaldzības (1527 – 1546) laiks, kad tauta Luteru nodēvēja par Virtembergā "mīlīgi dzīvojošo gaļu".¹

Jēdziena skaidrojums

Ar jēdzienu Zemnieku karš saprot vairāku vienu ar otru saistītu sacelšanos kopumu, . Sacelšanās viena pēc otras notika no 1524. līdz 1526. gadam Vācijas dienvidos, Vācijas vidusdaļā, Alpu kalnu rajonā un Reinas zemē. Kulmināciju tās sasniedza 1525. gadā. Apzīmējums "Zemnieku karš" (*der Deutsche Bauernkrieg*) ir plaši pazīstams un tradicionāli tiek pielietots, taču mūsdienās tiek dota priekšroka Pētera Blikles (Peter Blickle) formulējumam "Revolution des gemeinen Mannes" – "Vienkāršās tautas revolūcija".² "Vienkāršais cilvēks apzīmē kaut ko pavisam vispārēju, vispārcilvēcisku, kam nav līdzības ar kristietību, ar kopējo labumu un feniņu [...]. Kustība nevēršas pret kādu konkrētu kundzību, augstākstāvošu personu, konkrētu valsti. Gluži otrādi, tā vēršas pret ikvienu kundzību, pret ikvienu

¹ Franz Günther, *Der deutsche Bauernkrieg*, (Berlin: Deutshe Buch Gemeinschaft, 1926), 202.; Arī Gustav Frensen, *Der Weg unseres Volkes*, (Berlin, 1938); latviski – nodaļa "Tautas vēsture un ticība"; tulk. no vācu valodas *Labietis*, III burtnīca, (Rīga: Labietis, 1939), 215.

² Peter Blickle, "Die Zwölf Artikel der oberschwäbischen Bauern von 1525"; 360–378, raksts grāmatā *Der Deutsche Bauernkrieg von 1525*, (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1985), 361.

augstākstāvošu personu, pret ikvienu valsti. Un, tāpēc tā ir vienreizīga."³

Voldemārs Maldonis monogrāfijā "Mārtiņš Luters. Dzīve un darbi" par zemnieku karu raksta, ka tā bija kustība, kas "izvērtās par nežēlīgu, varmācības pilnu revolūciju." ⁴

Šajā karā, kuru dēvē par nozīmīgāko pirms Lielās franču revolūcijas (no 1789. līdz 1799.)⁵, piedalījās apmēram 300 000 tūkstoš zemnieku, strādnieku un kalpotāju, kritušie – apmēram 100 000. Šī notikuma pētnieks Vilhelms Cimmermanis 1841. g. secināja, ka Zemnieku karš "bija vardarbīga, neatgriezeniska pāreja no viduslaikiem uz jaunajiem laikiem (..) Tā bija pravietiska mūsdienu vēstures uvertūra."⁶

Iemesli un cēloņi

Ar reliģiskajām idejām savijušies zemnieku sociālie un ekonomiskie apstākļi – zemnieku vēlme atbrīvoties no smagās nodokļu nastas, straujš lauku iedzīvotāju skaita pieaugums un tam sekojošās demogrāfiskās problēmas, lauksaimniecības zemju samazinājums uz vienu ģimeni, zemniekus neapmierinošais juridiskais statuss, Vācijas sairšana atsevišķās teritoriālās vienībās, firstu, pilsētu un bruņinieku kārtas centieni atbrīvoties no Romas impērijas centrālās varas – iezvanīja atmodu, kas kulmināciju sasniedza vācu Zemnieku karā 1525. gadā.

Vācijas Zemnieku karš līdzīgi visām revolūcijām ir dažādu komplicētu ekonomisko, sociālo, juridisko, politisko un reliģisko cēloņu gala rezultāts. Būtiskākie cēloņi bija demogrāfiskā attīstība un tās sekas, lauku iedzīvotāju saimnieciskie apgrūtinājumi, zemnieku tiesību nostādīšana zemākā pozīcijā, Lutera sāktā reformācija, no kuras izriet pretošanās dalībnieku prasības un mērķi.⁷

³ Ibid., Peter Blickle: *"der gemeine Mann ist der Bauer, der Bürger der landsässigen Stadt, der von reichsstädtischen Ämtern ausgeschlossene Städter, der Bergknappe."*

⁴ Voldemārs Maldonis, *Mārtiņš Luters. Dzīve un mācība.* (Rīga: A. Raņķa izdevniecība, 1937), 181.

⁵ Urs Hafner, "Von der Sozialrevolution zum Bürgerkriegs", *Neue Zürcher Zeitung AG (CH)*, 2015; <https://www.nzz.ch/feuilleton/buecher/von-der-sozialrevolution-zum-buergerkrieg-1.18509113>. „Freiheit, Gleichheit und Brüderlichkeit“ – das war die Parole der Menschen, die 1789 auf die Straße gingen, um das „alte“ Regime zu stürzen. Die Französische Revolution war ein Meilenstein auf dem Weg zur Verwirklichung der Menschenrechte für alle. 260 Jahre zuvor waren die Bauern für dieselben Ziele in den Krieg gezogen. Sie wollten ihren Traum von einer gerechten Welt realisieren. Der Versuch sollte in einem blutigen Fiasko enden.

⁶ Wilhelm Cimmerman, *Allgemeine Geschichte des großen Bauernkrieges* (Stuttgart:Köhler, 1841), 43.

⁷ Ibid., Peter Blickle, 360–378.

Demogrāfiskā attīstība un tās sekas⁸

Sociālās un ekonomiskās politikas ietekmē 15. gadsimta otrajā pusē bija vērojams straujš iedzīvotāju skaita pieaugums, ievērojams sīkzemnieku skaita palielinājums, kam bija milzīga ietekme uz agrāro un sociālo struktūru. Zemes dalīšana mantinieku vidū veidoja arvien mazākas zemnieku saimniecības. Arī zemēs, kurās bija salīdzinoši izdevīgas mantošanas tiesības – tiesības izmantot un apstrādāt mantoto zemi, nereti saruka līdz vienai personai, kas noveda pie pārējo ģimenes locekļu sociālā stāvokļa pasliktināšanās.

Kopumā pieauga to cilvēku skaits, kuriem nepiederēja zeme. Tie bija dārznieki, amatnieki, laukstrādnieki un citi, kas saņēma dienas izpeļņu. Gadsimtu mijā apdzīvotajās teritorijās, kur vēlāk izcēlās nemieri, bezzemnieku slānis veidoja gandrīz 50 % no visiem lauku iedzīvotājiem. Darba spēka pārpalikums radīja darba algas kritumu, tajā pašā laikā pārtikas preču cenas pieauga. Izveidojās divi iedzīvotāju slāņi. No vienas puses – arvien sarūkošais zemnieku vidusslānis, kas ražoja precī pārdošanai, no otras puses – arvien pieaugušā iedzīvotāju daļa, kuriem tikko pietika iztikai. Tādējādi laukos 15. gadsimta beigās šī situācija radīja tādu sociālekonomisko spriedzi, kas izskaidro turpmāko sprādzienam līdzīgo konfliktu spēku.

Lauku iedzīvotāju apgrūtinājumi

Zemnieku stāvokli vēl sūrāku padarīja nodevu lielums un piespiedu darbs. Lauku iedzīvotāji bija pakļauti stingri noteiktai feodālo zemju pārvaldīšanas formai – viena persona varēja būt pakļauta vairākiem feodāļiem. Svarīgākās reālās nodevas bija – nodeva par zemi, desmitā tiesa un nodeva par mantošanu. Nodevas, kas visbiežāk tika maksātas produktu, graudu un citā naturālās saimniecības iegūstamās produkcijas veidā, gadā sasniedza līdz pat 40 % no visiem vienas saimniecības ienākumiem. Nodevu lielumu paaugstināja desmitā tiesa, ko pieprasīja baznīca. Tām pievienojās tā saucamā mazā desmitā tiesa, kas īpaši spēcīgi ietekmēja trūcīgākos zemniekus ar mazākiem ienākumiem. Tika ieviesta mantojuma nodeva, kas bija jāmaksā, ja

⁸ Vēsturiskā situācija atstāstīta, izmantojot Petera Blickles grāmatu *Der Bauernkrieg: Die Revolution des Gemeinen Mannes* (C.H.Beck, 2002), Günther Franz, *Der deutsche Bauernkrieg*, (Vācija: Darmstadt, 1975), pirmizd.1926, rakstu krājums *Die Zwölf Artikel von 1525 und das "Göttliche Recht" der Bauern*, Studien des Bonner Zentrums für Religion und Gesellschaft, Bd.8 (Würzburg: Ergon-Verlag 2012) un Alana Palmera, *Baltijas jūras valstu un tautu vēsture* (Rīga: Atēna, 2007).

mainījās zemes īpašnieks. Nākamais nodevu līmenis bija zemju valdniekiem – monarhiem. Tika ieviestas ārkārtas nodevas, ko zemju valdnieki ievāca īsākā laika periodā ar mazākiem intervāliem, vai arī vienkārši noteica tās kā regulāros nodokļus. Kad tika ierobežotas arī tiesības kopīgi izmantot kopīpašumā esošo draudzes zemi, zemnieki sāka iebilst un apstrīdēt nodevu pamatojumu. Spriedze pieauga arī tālab, ka palielināja piespiedu darbu kungu labā: aušana, vērpšana, alus darīšana, mednieku apmešanās vietu nodrošināšana, koplietošanas zemju atsavināšana.

Zemnieku tiesību nostādīšana zemākā pozīcijā

Vissmagākajā situācijā atradās Dienvidvācijas centrālie apgabali, kur līdztekus pieminētajiem apgrūtinājumiem, tika ierobežota brīva pārvietošanās un bēgšana no laukiem, pārvaldes sistēmā strādājošos darbiniekus (vietējos) nomainīja ar zemei svešiem, Romas tiesību sistēmā izglītotiem ierēdņiem, fogtiem un domes priekšsēdētājiem. Pret to īpaši protestēja pārtikušie zemnieki, kuri jau iepriekš bija rēķinājušies ar vietējiem amatiem. Pastiprinājās zemju valdnieku vēlme ietekmēt pilsētu pārvaldi. Pilsētu pašpārvaldē ievēlētie tika aizstāti ar zemju valdniekiem lojāliem cilvēkiem, tiesu vara tika ievērojami ierobežota. Firstu uzbrukumi pilsētu autonomijai veicināja pilsētnieku konsolidāciju ar zemniekiem. Tautu neapmierināja vecās kārtības nomaiņa ar citu – viņuprāt – nesaprotamu un nepieņemamu kārtību. Jāteic, ka Zemnieku kara priekšvēsture ir pietiekami gara, vēsturnieki ir saskaitījuši 34 lokālas protesta akcijas laika posmā no 1509. un 1517. gadam. Savukārt no 1521. līdz 1523. gadam dokumentāli reģistrētas 112 nemiera uzliesmojumi.⁹

Lutera reformācija

Laikā ap 1500. gadu baznīca piedzīvoja leģitimitātes krīzi: "Ķeizara mēģinājumi padarīt baznīcu cēlāku nežēlīgā; tāpat pašas baznīcas mēģinājumi. Šā laika skrejlapas ir pārpilnas izsmiekla par baznīcas kalpu rupjību, blēdību un netikumību. Turklāt baznīca joprojām apgrūtināja tautu pāri spēkam ar nodokļiem. Desmito tiesu

⁹ Robert Scribner, "The Reformation movements in Germany," in G. Elton (ed.), *The New Cambridge Modern History, Volume II, The Reformation 1520-1559* (Cambridge, Cambridge University Press, 1990), 86-87; Tom Scott, *Town, Country, and Regions in Reformation Germany* (Leiden: Brill, 2005), 3-188; Bundschuh, *Untergrombach 1502, das unruhige Reich und die Revolutionierbarkeit Europas*, ed. Peter Blickle and Thomas Adam (Stuttgart: Steiner, 2004).

un vēl tai pāri piedzina nežēlīgi un bieži pat ar spīdzināšanu." ¹⁰ Baznīca tautas acīs zaudēja autoritāti un ticību tai, vienlaikus nemazinot dievbijību kā tādu. Tā bija tāda dievbijība, kas pastāvēja līdzās oficiālajai baznīcai. Lai arī nepatika pret baznīcas trūkumiem un patiesais naids pret garīdzniekiem bija izplatīta parādība, tomēr reliģiozie jautājumi nebija Zemnieku kara galvenais iegansts, lai gan Lutera kaismīgie kritiskie raksti pret katoliskās Baznīcas aplamībām, kristīga cilvēka brīvības pasludināšana, personīgais piemērs modināja cilvēkos brīvības alkas, nostiprināja pārliecību un prasību visiem ticīgajiem atzīst vienlīdzīgas tiesības. Reformācija bija procesa izraisītāja, katalizators, kas zemnieku sūdzībām piešķīra reliģiski–tiesisku statusu.¹¹

Tautu "*gemeiner Mann*", kuras vairākums tobrīd bija sociāli aktīvs, ar prasmī organizēties un būt saliedētiem, iedvesmoja Lutera vārdi: "Par šādām nekārtībām un sacelšanos mēs varam pateikties tikai jums, kungiem un dižciltīgajiem, kuri nogrimuši greznībā un augstprātībā, spaida un prasa nodokļus, kamēr vienkāršais cilvēks to ilgāk nevar un *nespēj* paciest. Ko gan palīdzētu, ja zemnieku tīrums ienestu tikpat daudz dālderu, cik salmu, jo valdība tad vēl vairāk ņemtu un palielinātu savu greznumu."¹²

Jau ilgi pirms Lutera nosauca vārdā nelāgās prakses, kas valdīja baznīcā, draudzes daudzās pilsētās un lauku apvidos sūdzējās par baznīcas netaisnīgo naudas politiku, atļaidu pārdošanu, kam bija jāatbrīvo dvēseles no reliģiska soda šķīstītavā, un ne tikai paša pircēja dvēseli nākotnē, bet arī mirušo tuvinieku dvēseles. 1517. gadā pāvests Leons nepamana "notikumu, kurš ietekmēs veselu laikmetu un darīs galu pāvesta universālajām pretenzijām Rietumos. Nepazīstams augustīniešu mūks, kurš pirms kāda laika pāris mēnešu ir pavadījis Romā un uzskata sevi par uzticamu katoli, kā Jaunās Derības profesors Vitenbergā publicē 95 tēzes pret indulgenču tirdzniecību par labu milzīgajai, jaunajai Pētera baznīcai, kura patlaban tiek celta. Tas ir Mārtiņš

¹⁰ Ibid., Gustav Frensen, *Der Weg unseres Volkes*, 209.

¹¹ Peter Blickle, *Die Revolution von 1525* (Vācija: München/Wien, 1975), 45.

¹² M. Lutera darbi par Zemnieku karu: *Von der Freiheit eines Christenmenschen; Ermahnung zum Frieden auf die zwölf Artikel der Bauernschaft in Schwaben; Wider die räuberischen und mörderischen Rotten der Bauern; Vertrag zwischen dem löblichen Bund zu Schwaben und zweyen Hauffen Versammlungen der Bauern am Bodensee und Allgäu; Ein Sendbrief von dem harten Büchlein wieder die Bauern; Ermahnung zum Frieden.*

Luters.”¹³

Pirmkārt, nozīmīgs šajā laikā ir Lutera darbs baznīcā, regulārs kontakts ar tautu, gan uzklausot ļaužu grēksūdzi, gan viņu personīgos uzskatus, kas noved pie secinājuma, ka arī baznīcā ar tautu jārunā tautas valodā. Zemnieki klausījās M. Lutera vārdos, ka kristīts cilvēks nevar būt dzimtcilvēks, un saprata, ka Kristus ar savām asinīm ir atpestījis visus, un visi Kristus acīs ir vienlīdzīgi, tāpēc visiem ticīgajiem jāatzīst vienlīdzīgas tiesības, kas tika paustas vairākos M. Lutera rakstos. Rakstu "Par kristīga cilvēka brīvību" (1520. gada vēlā rudenī) ievada Lutera vēstule pāvestam Leonam X. Traktāts jālasa, izprotot tā laika sarežģīto situāciju. Luters iesāk ar dubulttēzi: "Kristīgs cilvēks ir brīvs kungs pār visām lietām un nav nevienam pakļauts. Kristīgs cilvēks ir visu kalps un visiem pakļauts."¹⁴ Luters pieprasa ieviest dzīvē divas lietas: 1) kristīgais cilvēks ir pilnīgi brīvs visu lietu kungs un nav padots nevienam, un vienlaikus viņš ir visu lietu kalps, padots ikvienam (saskaņā ar 1. Kor. 9:19). Taisnošanas teoloģija un kristoloģija pastāv spriedzē starp iekšējo un ārējo cilvēku, jo kristietis dzīvo pasaulē, bet nav no pasaules. Iekšējais cilvēks dzīvo ticībā uz Kristu un kā tāds ir brīvs no visiem tā sauktajiem dievbijīgajiem darbiem. Ārējais cilvēks, savukārt, kalpo kā padevīgs kalps tuvākajiem ar saviem labajiem darbiem. Šī dubulttēze diezgan precīzi raksturo Lutera vēlāk konsekventi kritizēto zemnieku "miesīgo" prasību pēc brīvības.

Lutera popularitāte tautā auga un kādu laiku kļuva jau nekritiska.¹⁵ Par Lutera ierašanos Vormsā M. Brehts raksta: "Visa pasaule, veci un jauni, zēni un meitenes, steidzās pretim mūkam, un neviens tos nevarēja aizkavēt. Tauta šķīta kā apsēsta uz Luteru."¹⁶ Palēnām polarizējās tautas uzskati, kura turēja "senas, lepņas atmiņas par kādreizējo bijušo, sen pagājušo brīvo dievestību no brīvas, dievticīgas sirds; izbālējušas vecas atmiņas par brīvu, lepnu zemnieku uz savas dzimtās zemes gāja caur

¹³ Hanss Kings, *Katoļu baznīca. Īsa vēsture*, no vācu val. tulkojusi Zinaida Kikuste. (Rīga: Atēna, 2003), 135.

¹⁴ Mārtiņš Luters, *Par kristīga cilvēka brīvību*. No vācu val. tulk. Gundega Dumpe, 2005. <http://www.janabaznica.lv/martins-luters-par-kristiga-cilveka-brivibu/>.

¹⁵ Ibid., Voldemārs Maldonis, *Mārtiņš Luters. Dzīve un mācība*. 150.

¹⁶ Mārtiņš Brehts. Mārtiņš Luters Viņa ceļš uz reformāciju 1483–1521. 363, http://www.lmf.lv/LMF_2016_maijs/Publikacijas_files/Brehts%20par%20Luteru%20webam.pdf

izmocīto, savā lepnumā dziļi ievainoto tautas sirdi. (..) Jaunā laika parādību uzmodināti un savās pārdomās stiprināti, viņi iedrošinājās šīs jūtas un ilgas šād un tad skaļi izteikt."¹⁷ Taču Luteram ir citādi ieskati. 1520. gada vasarā viņš turpina pilnveidot savu reformu programmu. Aicinājumā "Vācu nācijas kristīgiem augstmaņiem par kristīgā stāvokļa uzlabošanu" viņš pieprasa: 1) garīgās varas nostādīšanu augstāk par laicīgo, 2) atcelt pāvesta tiesības vienīgajam izskaidrot Svētos Rakstus un 3) atņemt tiesības tikai pāvestam sasaukt koncilu. Luters deklarē: caur kristību visi kristieši pieder garīgajai kārtai, tas ir, viņš aicina uz visu ticīgo vispārēju priesterību. Raksta otrajā daļā ir izvēsta reformu programma: likvidēt Baznīcas valsti, celibātu, ubagošanu, ieviest plānveidīgu nabago aprūpi, veikt izglītības reformu un sākt cīņu par evaņģēlija izplatīšanu.

Kad 1521. g. no 4.– 9. decembrim Luters slepeni ceļoja no Vartburgas uz Vitenbergu, viņš dzirdēja runas par tautas nemierīgo noskaņojumu. Nozīmīgs tautu konsolidējošs un izglītojošs pasākums bija drukāto tekstu iespēšana vāciski. Populārākais žanrs, ko piedāvāja tautai (des "*einfaehen Mannes*") ikdienas lasīšanai, bija dialogi, kuros varēja darboties dažādu slāņu ļaudis un paust tam laikam radikālus uzskatus, kas iesēdās tautas atmiņā un veicināja tās sociāli politisko izglītošanos un konsolidāciju.¹⁸

Luters tautā klīstošajām baumām nenoticēja, tomēr vēlējās skaidri paust personīgo viedokli par sacelšanos un nemieriem, par paklausību laicīgajai varai. Par šo tēmu M. Luters uzraksta "Aicinājums visiem kristiešiem atturēties no sacelšanās un dumpošanās" (1522). Jau pirms šī kara bija notikušas vismaz 17 sacelšanās, taču šoreiz nemieriem bija ideja, jauna ideoloģija. Tauta cerēja, ka M. Luters vadīs viņu cīņā pret apspiedējiem, taču neieklausījās viņa viedoklī¹⁹, kas pausts rakstā "Par laicīgajiem valdniekiem, ciktāl tiem ir jāpakļaujas" (1523): "Es turos un vienmēr gribu turēties to pusē, kas cieš no sacelšanās, un es būšu vienmēr pret tiem, kas sacelžas: tāpēc, ka sacelšanās nevar notikt bez nevainīgām asinīm un ļaunuma."²⁰

¹⁷ Ibid., Gustav Frensen, *Der Weg unseres Volkes*, 208.

¹⁸ Ibid., Peter Blickle, *Die Revolution von 1525*, 51.

¹⁹ Džīns Edvards Vīts, *Vieta, kur stāvēt. Dieva vārds Mārtiņa Lutera dzīvē* (Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 2007), 90.

²⁰ Mārtiņš Luters, *Par laicīgajiem valdniekiem, ciktāl tiem ir jāpakļaujas*. http://www.lmf.lv/LMF/publikacijas_files/.pdf

Tautas prasības un mērķi

Tautas galvenās prasības bija vairākas: 1) revolucionāra prasība – valsts varas atdošana tautai, 2) mērenā prasība – feodālā jūga mazināšana, 3) muižniecībai izdevīgas reformas (Heilbronnas programma – firstu tiešā pakļautība imperatoram, augstmaņu iecelšana par valsts ierēdņiem), 4) katoļu baznīcas īpašumu rekvizīcija, baznīcas demokratizācija un 5) seno dievu laikmeta atgriešana.

Jau ilgu laiku zemnieki un pilsoņi bija apšaubījuši apgrūtinājumu tiesiskumu, kas bija pretrunā ar "Seno izcelšanos". Iepriekšējo zemnieku nemieru vadītāji, kā, piemēram, Nabaga Konrāds ("Armen Konrad", 1514) Virtenbergā, vai "Bundschuh –Verschwörung" (Sazvērnieku apvienība) Švarcvaldē un Brīsgauā (1517. un 1513.) prasīja "vecu tiesību" atjaunošanu, kā rezultātā viņi palika izolācijā gan no viņu izvēlēto mērķu skatu punkta, gan arī raugoties ģeogrāfiski. Rakstnieks, humānists, bruņinieks Ulrihs fon Hutens bija vadošais bruņniecības ideologs, viņš aicināja nelielo lēņu īpašniekus un vasaļus pieprasīt palielināt tiesības piedalīties valsts politiskajā pārvaldē, taču firsti un bīskapi iebilda pret bruņniecības tiesību paplašināšanu. Arī Lutera fon Hutena lūgumu atbalstīt bruņniecības iesaistīšanos karadarbībā noraidīja. Savukārt Šveicē Ulrihs Zvingls (Ulrich Zwingli (484. – 1531.)²¹ uzskatīja, ka Baznīcai jāatsakās no visām lietām, par kurām Bībelē nav norādījumu. No reformatoru baznīcām tika izvāktas gan svētbildes, gan sveces, altāri un ērģeles, bet Svēto Vakarēdienu pasludināja par Kristus piemiņas mielastu, cilvēkmīlestības vārdā Kristus nesto upuri. Starp Cvingla piekritējiem un katolicisma atbalstītājiem radās domstarpības reliģiskajos, politiskajos un administratīvajos jautājumos. Sākās pilsoņu karš Šveices teritorijā, un reformatori karu zaudēja, kaujā krita arī Ulrihs Cvingls.²²

Zemnieku kara notikumu vēsture

Zemnieku kara pirmajā posmā no 1524. gada maija līdz 1525. gada sākumam cīņu starp zemniekiem un augstākstāvošajiem var dēvēt par prasību atjaunot "Vecās

²¹ Richard Hooker, *Ulrich Zwingli*;

<http://richard-hooker.com/sites/worldcultures/REFORM/ZWINGLI.HTM>

²² Harm Klueting, *Luther und die Neuzeit*, (Darmstadt: Primus Verlag, 2011), 171.

tiesības", "zemnieku" protesta akcijas norisinājās Švarcvaldē, Hagauā, Kletgauā, Foršhaimā, Nirnbergā. Nemiernieki izvēlējās tādas protestu formas kā atteikšanās maksāt desmito tiesu, izvairīšanās no kalpošanas, pastāvošo noteikumu par ūdeņu un koku lietošanu laušanu, valdošo ierēdņu padzīšanu no amatiem un atsevišķi laupīšanas gadījumi.

Otrais periods laika posmā starp 1525. gada februāri–martu un jūliju bija galvenais notikumu periods, kam varēja piedēvēt apzīmējumu Zemnieku karš. Par Zemnieku kara "kareivīgā perioda" sākumu, un arī par stratēģiski politisko un ideoloģisko centru kļuva Augššvābija. 1525. gad 6./7. martā Zemnieku parlaments, kurš atradās Memingenā, nolēma apvienot trīs lielākās bruņotās zemnieku apvienības vienā lielā Kristīgā savienībā. Šeit tika noslēgtas divas svarīgākās zemnieku protesta akciju vienošanās – "Apvienības kārtība" kā sava veida konstitūcijas uzmetums un "Zemnieku 12 prasības" kā pamats savstarpējām sarunām.²³ Būtiski bija tas, ka, 1) "Dievišķās tiesības" beidzot sevi pierādīja kā reliģiozi–politiskais princips, 2) tā vietā, lai atjaunotu "Vecās tiesības", radās revolucionāra vēlme pēc reformām valdošajos un sabiedrības slāņos, un, 3) iepriekšējās daudzās prasības tika samazinātas un apvienotas vienā kodolīgā un visiem saprotamā prasībā.²⁴

Tomēr karš sākās, jo zemes valdnieki pieņēma Lutera Dieva koncepciju, bet zemnieku prasības nepieņēma. Karš tika nodēvēts par pagānu karu, un Lutera skarbi rakstīja: "Ja viņi negrib būt kristīgi cilvēki, lai viņi ir pagāni. Lai arī notiek! Lai neviens priesteris, neviens garīdznieks pie viņiem neiet, kad viņi nomirst. Kad viņi ir nomiruši, lai bende viņus izvelk no pilsētas laukā uz atkritumu bedri un aprušina kā suņus."²⁵

Marta beigās liesmās aizdegās jau pirmie cietokšņi, pilis un klosteri. Pretinieku algotņu vienības devās pretuzbrukumā. Nākošo mēnešu karadarbība pierādīja, ka "zemnieku bariņš" bija daudz vājāks pretstatā labi bruņotajiem, izglītotajiem, motivētajiem, psihiski un fiziski pārākajiem algotņiem. 1525. gada Lieldienās bez

²³ Peter Blickle, "Die Zwölf Artikel der oberschwäbischen Bauern von 1525", Andreas Thier, "Pfarrerwahlrecht, göttliches Recht und Gemeindepatronat – Zum ersten der Zwölf Artikel", raksts krājumā *Die Zwölf Artikel von 1525 und das "Göttliche Recht" der Bauern*, Studien des Bonner Zentrums für Religion und Gesellschaft, Bd.8 (Würzburg: Ergon-Verlag, 2012).

²⁴ Ibid., Džīns Edvards Vīts, *Vieta, kur stāvēt. Dieva vārds Mārtiņa Lutera dzīvē*, 90.

²⁵ Ibid., Voldemārs Maldonis, *Mārtiņš Lutera. Dzīve un mācība*. 183.

lielām izšķirošajām cīņām kapitulēja jau pirmās sacelšanās vienības (Waingarteres vienošanās). Vienlaikus pretošanās kustība izplatījās tālāk, nemierniekiem pievienojās arvien jauni spēki. Abās pusēs pieņēmas spēkā kaujinieciska apņēmība un nežēlība.²⁶ Šajā laikā M. Luteru uzraksta "Pret nāvējošām zemnieku laupītāju bandām" ("Wider die mörderischen und räuberischen Rotten der Bauern"), kurā apstrīdēja zemnieku sacelšanās reliģiozo leģitimitāti. 1525. gada jūlijā galvenajos apgabalos sacelšanās lielos vilcienos bija apspiesta. Alpos, galvenokārt Tirolē, Zalcburgā un Graubundenē, pārsvarā Habsburgu dinastijas zemēs, protesta akcijas viena no izcilākajiem Zemnieku kara vadītājiem M. Gaismaira (Michael Gaismair) vadībā vēl kādu laiku turpinājās, viņa vadībā tika izstrādāta prasība izveidot neatkarīgu Tiroles republiku, kas bija ļoti progresīva vēlme.²⁷ Tomēr 1526. gada jūlijā Zalcburgā tika nežēlīgi sakauti pēdējie sacelšanās dalībnieki.

Zemnieku 12 prasības²⁸

1524. gadā nemieri pieņemas spēkā, to paātrina katoļu represijas pret reformācijas piekritējiem. Zemnieki ķērās pie ieročiem, dedzināja muižas un klosterus, vienlaikus tiek izstrādātas zemnieku prasības un noformulētas kā dokuments "Zemnieku 12 prasības" ("Zwölf Artikel der Bauernschaft", 1525. g. februāris), kuru mūsdienu vācu historiogrāfijā uzskata par pirmo cilvēktiesību dokumentu Eiropā.²⁹ Vieni pētnieki uzskata, ka manifestu sastādījis mācītājs Baltazars Hubmajers, otri – ka autors ir Tomass Mincers, trešie – ka tirgotājs Sebastians Lotzers.³⁰ Pirmos tipogrāfijā iespiestos eksemplārus iedzīvotāji saņēma 1525. gadā ap 20. martu Augsburgā. Divu turpmāko mēnešu laikā tirāža sasniedza tiem laikiem rekordlielu skaitu – 25000 eksemplāri.

²⁶ Ibid., Peter Blickle, "Die Zwölf Artikel der oberschwäbischen Bauern von 1525"; 363.

²⁷ <http://www.zeit.de/2011/13/Michael-Gaismair>

²⁸ http://de.wikipedia.org/wiki/Deutscher_Bauernkrieg

²⁹ *Die Zwölf Artikel gehören zu den Forderungen, die die Bauern im deutschen Bauernkrieg 1525 in Memmingen gegenüber dem Schwäbischen Bund erhoben. Sie gelten als die erste Niederschrift von Menschen- und Freiheitsrechten in Europa, und die zu den Zwölf Artikeln führenden Versammlungen gelten als erste verfassungsgebende Versammlung auf deutschem Boden..* (<http://www.hohenlohe-ungefilt.de/?p=21378>)

³⁰ Ibid., Peter Blickle.

"Zemnieku 12 prasības" bija vienlaikus sūdzību raksts, reformācijas programma un manifests. Tas neapšaubāmi bija svarīgākais Zemnieku kara dokuments. Manifesta ievadā teikts, ka visa cilvēka dzīve ir jāsaskaņo ar Svētajiem Rakstiem, jo Dieva likums stāv augstāk par cilvēka likumu, bet noslēgumā ir vārdi, ka zemnieki ir ar mieru atteikties no savām prasībām, ja tās būtu pret Bībeli. Manifesta pirmais pants pieprasa katrai draudzei tiesības brīvi ievēlēt draudzes prāvestu, kas sprediķotu īsto ticību. Otrajā pantā ir paskaidrots, lai gan desmitā tiesa evaņģēlijā ir atcelta, tomēr zemnieki esot ar mieru dot to no labības, siena un vīna, ja tiesības ievākt desmito tiesu tiek nodotas draudzes vēlētiem pārstāvjiem, un šī tiesa tiks izdalīta mācītāja, nabagu, bāreņu uzturēšanai un kara izdevumu segšanai. Trešais pants paģēr atcelt dzimtbūšanu, jo Kristus arī zemniekus ir atpestījis un izpircis ar savām asinīm. Ceturtais pants prasa zemniekiem zvejas un medību tiesības, atsaucoties uz Bībelē teikto, ka "tas Kungs, radījis cilvēku, deva viņam varu pār šiem zvēriem, putniem gaisā un zivīm ūdenī. 5. pants pieprasa tiesības cirst mežā malku un būvkokus; 6., 7., 8., 11. pants nosoda klausas, 9. pants vērsas pret kungu tiesībām tiesāt zemniekus, 10. pants ir par tīrumiem un pļavām.³¹

No mūsdienu skatupunkta raugoties, tās ir ļoti mērenas prasības, taču 16. gadsimtā to realizēšana varēja sagraut feodālās Vācijas ķeizarvalsts trauslos pamatus. 12 prasības tika papildinātas, starp jaunajām prasībām ir Vācijas valsts reformēšana, Baznīcu zemju un īpašumu nacionalizācija, prasība, ka firstiem jākļūst par vienkāršiem ķeizara ierēdņiem, jāreformē tiesas un likumi, zemniekiem jāpiedalās tiesas procesos, nabagie un bagātie jātiesā pēc vienādiem noteikumiem, visā teritorijā jānosaka vienota naudas un svaru sistēma. Viena no radikālākajām prasībām bija nojaukt pilis un pilsētu mūri, tās saplūdinot ar ciemiem, nacionalizēt kalnraktuves un fabrikas, tirdzniecību padarīt par valsts monopolu.

Zemnieki griežas pie Lutera un lūdz izteikt savu viedokli par "zemnieku manifesta" 12 prasībām. Atbildei Luters 1525. g. aprīlī sarakstīja "Ermahnung zum Frieden auf die zwölf Artikel der Bauernschaft in Schwaben". Tajā viņš apelēja pie abām pusēm – pie firstu un augstmaņu sirdsapziņas, jo viņi ar savu apspiešanas politiku būtībā bija izraisījuši sacelšanos, un pie zemnieku sirdsapziņas. M. Luters daļēji atzina zemnieku

³¹ <http://stadtarchiv.memmingen.de/918.html>.

prasības, taču iebilda pret to, ka viņi paši gribēja būt tiesneši, nodēvēja viņus par kristīgo bandu, prastu apvienību, kura darbojas nelietīgi, laicīgiem mērķiem izmantojot kristiešu vārdu, tā noliedzami Dieva vārdu un grēkodami pret otro bausli. Lutera uzsvēra, ka pestīšana Kristū nereti ir veiksmīgi sadzīvo ar laicīgo nebrīvi.³² Lutera centās būt starpnieks starp dižcilšiem un zemniekiem, kuri viņam uzticējās (lai gan Mincers bija teicis, ka ienīst Luteru vēl dedzīgāk par pāvestu). Lutera uzrakstīja grāmatiņu "Aicinājums uz mieru". Tomēr vardarbība tikai auga augumā. Veselas provinces bija anarhijas pārņemtas. Tad Lutera uzrakstīja citu darbu – "Pret trakajiem zemniekiem", taču mieru tā arī nepanāca.³³

Tomass Mincers un Dieva valstība uz zemes

Lutera noraidošā attieksme pret zemnieku prasībām un protestiem pret valdošajiem spēkiem mazināja viņa autoritāti, un zemnieki uzsāka cīņu bez Lutera. Nemiernieku priekšgalā nostājās Lutera pretinieks Tomass Mincers. Savstarpējā cieņa, kas kādreiz valdīja starp M. Luteru un T. Minceru, kopš 1519. g. pamazām mainījās, pāraugot arvien dzelīgākā polemikā un visbeidzot atklātā naidā. Uzskatu atšķirības un savstarpējais kriticisms bija spēcīgs dzenulis abiem pamatīgāk izstrādāt savu teoloģiju. Lutera uzskatīja, ka Mincera reliģiskā "jūsmošana" ir Evaņģēlija viltošana, tā likvidē reformatorisko atšķirību starp Bauslību un Evaņģēliju, pasludina jaunu, garīgāku Bauslību, aicina sacelties pret laicīgo varu un apdraud laicīgo kārtību un sabiedrisko mieru. Savukārt Mincers, polemizējot ar Luteru, precizēja daudzus būtiskus savas teoloģijas jautājumus, īpaši mācību par Bauslību, Evaņģēliju un laicīgo varu. Mincers jau pirms Lutera 1523.g. bija iztulkojis latīņu Misu vācu valodā, izlaižot no tās reformācijai nepieņemamo. No stundu lūgšanām Mincers izveidoja nedēļas dievkalpojumu formulārus un nodrukāja savas jaunās agendas. Viņš pārtulkoja arī pazīstamas latīņu himnas, tā iedibinot evaņģēliskos draudzes dziedājumus. "Mincers patiesībā ir evaņģēliskā dievkalpojuma un evaņģēlisko draudzes dziesmu tēvs."³⁴ T. Mincera teoloģija un viņa reformatora darbību

³² Ibid., Peter Blickle.

³³ Ibid., Džins Edvards Vīts, *Vieta, kur stāvēt. Dieva vārds Mārtiņa Lutera dzīvē*, 112.

³⁴ Rietumeiropas filozofija 14.–18.gs. Autoru kolektīvs, sast. Juris Rozenvalds, (Rīga: Zvaigzne ABC, 2000), 72–73.

vēsturnieki uzskata par vienu no Lutera darbības alternatīvām. Par Minceru F. Engelss raksta: "Viņa teoloģiski filozofiskās doktrīnas vērsās ne vien pret visām galvenajām katolicisma, bet arī pret kristiānisma dogmām vispār. Kristīgā formā viņš sludināja panteismu... kas vietām saskaras pat ar ateismu." Lutera un Mincera savstarpējās attiecības un uzskati ietekmēja vēstures turpmāko gaitu.³⁵

Reformācijas sākumā Mincers atbalstīja Lutera, bet pēcāk sāka to nosodīt, nodēvējot Lutera par "sliņķi" un "krāpnieku," pārmetot, ka "Lutera piekritēji negrib darīt neko vairāk kā tikai nosodīt garīdzniekus un mūkus, tad viņiem vispār nevajadzēja nemaz iesākt."³⁶ Savukārt Mincers ienīda tautas apspiedējus – firstus, bruņiniekus un bagātos pilsētniekus. Savās runās viņš aicināja zemniekus un pilsētas trūcīgos iedzīvotājus bruņotā cīņā iznīcināt apspiedējus un nodibināt dievišķo sabiedrību, kurā nebūtu ne nabago, ne bagāto, kur visa varai būtu tautas rokās.³⁷ Mincera biogrāfijā latviski lasāms, ka Mincera aktivitātes nepatika valdošajai kārtai, taču mēģinājumi arestēt Minceru bija neveiksmīgi, viņam palīdzēja ar cērtēm bruņojušies kalnrači. Intensīvo vajāšanu dēļ Mincers bieži brauca no viena apgabala uz otru un katrā vietā viņš dibināja slepenas savienības un izplatīja savus uzskatus vēstules. Mincera piekritēji izklīda pa visu valsti un aicināja tautu sacelties.

Zemnieku kara kulminācija bija 1525. gada sākumā. Vācijas dienvidrietumos darbojās 6 dumpinieku vienības ar apmēram 40 000 zemniekiem, viņiem piebiedrojās citu apgabalu zemnieki un pilsētu nabadzīgie iedzīvotāji. Dumpinieki dedzināja klosterus un feodāļu pilis, dedzināja dokumentus, uz kuriem bija pierakstītas viņu kļaušas, sadalīja savā starpā feodāļu lopus, atjaunoja kopienu zemes. Klosteri tika slēgti un garīdznieki padzīti. Feodāļi šausmās bēga uz pilsētām. Visveiksmīgāk cīņas risinājās Tīringenes apgabalā (centrālā Vācija) Tomasa Mincera vadībā. Viņam pievienojās kalnrači un pilsētu trūcīgie iedzīvotāji. Mīlhauzenē tauta padzina agrāko domi, jaunajā domē darbojās Mincera piekritēji un rūpīgi gatavojās karam pret feodāļiem, lēja no baznīcu zvaniem lielgabalus. Tūkstošiem zemnieku ieradās Mīlhauzenē, lai personīgi dzirdētu Mincera dedzīgās runas, taču aicinājums visiem apvienot spēkus bija grūti

³⁵ Filozofijas vārdnīca. (Rīga: Liesma, 1974), 318.

³⁶ <http://www.mlwerke.de/mu/default.htm>

³⁷ Ibid., arī A. Šteklis Tomass Mincers, (Rīga: Liesma, 1970), 110.

paveicams, jo katrā apgabalā zemnieki darbojās patstāvīgi.

Luters atklāti nostājas pret tautas prasībām: "Tīri sātana darbs! Zemnieki laupa un trako, un uzvedas kā traki suņi. Tāpēc lai ikviens dur, sit un žņaudz viņus slepeni un atklāti, kas tik var, jo jāsaprot, ka nav nekā indīgāka, kaitīgāka, velnišķīgāka par satrakotu cilvēku. Jādara līdzīgi tam, kā nonāvē traku suni. Ja tu nesitīsi, tad tas tevi sitīs un visu zemi līdz ar tevi." Tomēr Luters iesaka saudzēt dievbijīgus ļaudis, kas dumpiniekiem sekojuši piespiedu kārtā.³⁸

1525. gada 15. maijā notika izšķirošā kauja pie Frankenhauzas (*Schlacht bei Frankenhauzen*). Vienotā tautas revolūcija jeb Zemnieku karš tika sakauts, Mincers gan aizbēga un noslēpās, taču viņu sagūstīja un piesprieda nāves sodu, sacērtot gabalos, bet galvu 27. maijā Mīlhauzenā uzspauda uz mieta. Sacelšanās sagrāve un Mincera nāve, ironiski tika saistīta ar teicienu "Dievs nemīl, ka nabagi trako". Todien bojā gāja pieci tūkstoši zemnieku, trīs simtus sagūstīja un sodīja nocērtot galvu. Elzasā krita astoņpadsmit tūkstoši zemnieku. Tiek lēsts, ka pavisam tika nogalināti simts tūkstoši zemnieku, nodedzinājuši vairāk par tūkstoš cietokšņu un klosteru. Simtiem ciemu tika iznīcināti. Savulaik plaši tūrumi palika atmatā, lopi bija nokauti, lauki izdedzināti.³⁹

Rakstā "Atgādinājums zemniecībai par mieru" M. Luters bija lūdzis, lai augstākā kārta atsakās no asinsizliešanas, jo "gan jums, augstdzimušie, gan jums, zemnieki, jo jūsu vidū nav nekā svēta un kristīga. Jūsu abu vidū ir tikai cīņa par pagānisko un laicīgo zemes virsū. Jūs abas puses esiet pret Dievu un pakļaujiet sevi viņa dusmām. Ļaujiet jūs pamācīt un Dieva gribu pasacīt, un ķerieties pie lietas, tā, kā pie šādas lietas būtu jāķeras. Ar taisnību un ne ar spēku un strīdu, tā, lai jūs vācu zemē nepieļautu asins izliešanu. Tā kā jūs esiet strīdīgi un vēlaties viens otru atriebt, Dievs jūs sagandēs un liks neliešus publiski pērt. Pret Jums, kungi, runā vēsture un raksti, kuros teikts, ka tirāni tikuši sodīti (kā rakstījuši pagānu dzejnieki, reti kad tirāni miruši sausā nāvē, tie tikuši nogalēti un mirkuši savās asinīs)."

³⁸ Ibid., Voldemārs Maldonis, *Mārtiņš Luters. Dzīve un mācība*. 183.

³⁹ http://de.wikipedia.org/wiki/Deutscher_Bauernkrieg

Savukārt zemniekiem Lutera bija ieteicis nekad nepulcēties baros, jo Dievs "ir ļoti stingri mums teicis šos vārdus: "Kas zobenu ņem rokā, tam no tā ir jāmirst". Tā kā jūs darāt netaisnību un Dieva vārdu nelietīgi valkājat, jūs esiet pakļauti Dieva dusmām. Un, ja arī jūs uzvarēsiet un visus kungus samaitāsi, tad beigu beigās jūs paši savā starpā plēsīsieties kā tādas bestijas. Tā kā jūsu vidū nevalda gars, bet gan asins un miesa, tad Dievs sūtīs jūsu vidū kādu ļaunu garu, kā viņš to jau ir darījis. Lūkojiet, ka visa tā pulcēšanās beidzot beigtos. Tātad īsumā: gan tirāni, gan bandu pūlis ir Dieva naidnieki, tāpēc jūs tiek uzskatīti viens otram un nobendēti, tā Dieva dusmas un spriedums pār neticīgiem tiek pildīts." Lutera vēlme samierināt pretējās puses palika nepiepildīta.

Zemnieku kara 1525. gadā nemieru dēļ Lutera no Vartburgas atgriezās Vitenbergā. No 9. marta Vitenbergas pilsētas baznīcā Lutera sāka noturēt Gavēņa laika sprediķus. Daudzi zemnieki, kas līdz tam bija Lutera labvēlīgi un pateicīgi, ir novērsušies no Lutera. Lutera uzbruka no divām pusēm: katoļi par revolūcijas izcelšanos vainoja viņu: "Redz, pie kā tas viss noveda!"; Erasms un citi humānisti dumpinieku sakāvē vainoja Lutera asos rakstus – itin kā prinči citādi būtu bijuši gatavi samierināties ar savu pārvaldījumu nonāksanu anarhijas stāvoklī un paši drīz vien nebūtu taisījušies uz aktīvu rīcību.⁴⁰ Lutera publicēja "Atklātu vēstuli par skarbo grāmatu pret zemniekiem", kurā viņš aizstāvēja savu pamatnostāju, kā arī mudināja Vācijas teritorijas mazvalstu "galvas" izrādīt žēlastību, neatbēties sakautajiem zemniekiem un nepadarīt sevi par tirāniem.

Vai Lutera bija vācu tautas nodevējs? Šis jautājums ir ļoti būtisks, zinot, ka Lutera atradās ārpus likuma un ārpus katoliskās baznīcas kā īpaši bīstams ķeceris. No ķecera likteņa Lutera izglāba vēsturiski politiskie apstākļi, Vācijas teritoriālā sadrumstalotība, krīze katoliskās Baznīcas iekšienē un viņa paša, Mārtiņa Lutera ģeniālais prāts, degsme un pārdrošība. Ja teologs visas Eiropas faktisko valdnieku, Baznīcas galvu un "nekļūdīgo Dieva vietnieku uz zemes" publiski nosauca par Antikristu un sātana kalpu, izraisot sabiedrībā ārkārtīgi lielu rezonansi, tad viņš tautas acīs kļuva varonis, un tauta viņu uztvēra kā senās, brīvās vācu tautas ticības atjaunotāju. Diemžēl Lutera tikpat iecirtīgi puda Svētajos Rakstos paša jaunatraso

⁴⁰ Ibid., Džīns Edvards Vīts, 113.

teoloģisko viedumu, dodot dzīvību jaunajai teoloģiskajai mācībai un jaunajai kristietības konfesijai – Evaņģēliski luteriskajai Baznīcai, bet novērsās no tautas, nodeva tautu, kas gaidīja no viņa senās vācu tautas Dieva atjaunošanu, jo “vecā pagāniskā ģermāņu ticība nebija tautā galīgi mirusi. Neskaitāmās pašgudrās galvās un savrupos ļaudīs tā kvēloja joprojām. (..) Ja šāda prātošana parādījās klosteros pie atsevišķiem mācītiem vīriem baznīca varēja to viegli apspiest. Pašus prātotājus ieslodzīja klostera cietumā. Viņu rakstus iznīcināja. Plašā tauta nedabūja neko zināt par šiem notikumiem. (..) Senas, lepnas atmiņas par brīvu kādreizējo bijušo, sen pagājušo brīvo dievestību no brīvas, dievticīgas sirds; izbālējušas vecas atmiņas par brīvu, lepnu zemnieku uz savas zemes gāja caur izmocīto, savā lepnumā dziļi ievainoto tautas sirdi.”⁴¹ “Un kad tie bija sakauti, tad sākās tiesāšanas un sodi. Un kādā briesmonībā trakoja! Ansbahā septiņdesmit vīriešu no zēna līdz vecam vīram, izdurtām acīm kā satrakoti kustoņi skrēja pa lauku, – bez palīdzības, jo tā bija aizliegta... nav panesams stāstīt, ko vācieši darīja vāciešiem. Dumpinieku sētas atņēma .. Jaunais un cēlais sapnis par vācisku tautas valsti un pašiedzimtu dievestību bija noslāpēts asinīs un mokās.”⁴²

Kad Lutere tika nodēvēts par liekuli un pirmu pakalpiņu, par "Virtembergā mīlīgi dzīvojošo gaļu"⁴³, viņš tautai atbildēja: "Ēzelis grib sitienus, pūlis grib, lai valda ar spēku." "Lai nenicina evaņģēliju! Velns tādā ceļā domāja visu Vāciju izpostīt! Velns!" "Tam jāpaliek, ko es mācu un rakstu, ja arī plīstu visa pasaule."⁴⁴

Zemieku kara vērtējumi 20. gadsimtā un secinājumi

20. gadsimtā sākās plašāki zinātniskie pētījumi par Zemnieku karu. Pētnieki piedāvā galvenos Zemnieku kara sagrauves iemeslus; sacelšanās norise vienlaikus notika pārāk plašā teritorijā, karotājiem bija vājas kara mākslas zināšanas, daudzi vadītāji nespēja novērtēt diplomātisko pārrunu nozīmi, kaitēja akla paļaušanās augstmaņu solījumiem, atsevišķo apgabalu zemnieku vadoņu ierobežotā popularitāte, nevēlēšanās atzīt

⁴¹ Frensens G., Tautas vēsture un ticība, Labietis, III, 1939, 208–209.

⁴² Ibid., 214.

⁴³ Günther Franz, *Der deutsche Bauernkrieg*, (Vācija: Darmstadt, 1975), pirmizd. 1926, 202.

⁴⁴ Ibid., Voldemārs Maldonis, *Mārtiņš Lutere. Dzīve un mācība*, 184.

armijas disciplīnu un subordināciju, iekšējā nodevība, lētticīga ļaunās uzpirkšanai, reliģisko uzskatu sadrumstalotība un atšķirības. Pozitīvais ieguvums bija ideja par vienotas Vācijas veidošanu.⁴⁵

Vēstures pētnieks Vilhelms Cimmermanis atgādina, ka pagājuši trīs gadsimti "kopš tā laika, un daudz kas ir mainījies, bet tas zemnieks, kas tagad cīnās karā nav daudz mainījies no tā, kurš iestājās par labāku dzīvi 1525. Eiropas revolūcijas notikumos saskatīja liberālo ideālismu kā Zemnieku kara pozitīvo prototipu⁴⁶, Leopolda Rankes skatījumā Zemnieku karš bija negatīvs notikums,⁴⁷ Frīdrihs Engelss Zemnieku karu interpretē materiālistiskās filozofijas aspektā, norādot, ka pret "reakcionāro katoļu nometni tika izveidota revolucionāra opozīcija, kas sastāvēja no lauksaimniekiem, pilsētu zemākajām kārtām un atsevišķiem garīdzniekiem.⁴⁸ Mūsdienīgi izvērsts ir Gintera Franca pētījums "Vācijas Zemnieku karš"⁴⁹. Viņa interpretācijā Zemnieku karš bija zemāko slāņu "politiska revolūcija". Bernhards Loze biogrāfiskajā apcerē uzsver, ka Lutērs šajos notikumos pārstāvējis visu "radošo reliģisko patiesību".⁵⁰

Reformāciju ierasts dēvēt par revolūciju Baznīcā un Lutēru dēvēt par galveno revolucionāru. Lutera vēlme bija panākt, lai visu kārtu cilvēkiem Kristus būtu kristīgās ticības galvenais saturs. No šī viedokļa raugoties M. Lutera uzskati par Zemnieku karu Vācijā ir pretrunīgi un vienlaikus atbilstoši viņa uzskatam, ka reformācija ir Dieva dota pavēle atjaunot un attīrīt kristīgo Baznīcu, bet visām kārtām dzīvot saskaņā ar Dieva nolikto laicīgo kārtību.

Vācijas Zemnieku kara sacelšanās dalībnieku stiprās puses bija 1) noformulētas prasības, kurām bija ideoloģiskais (teoloģiskais) pamatojums, 2) kauju vadītāji bija

⁴⁵ Ibid., Peter Blickle, 362.

⁴⁶ Wilhelm Zimmermann, *Allgemeine Geschichte des großen Bauernkrieges* (Vācija: Stuttgart, 1841), 43. (digitālā versija :<http://reader.digitale-sammlungen.de/>)

⁴⁷ Leopold von Ranke, *Deutsche Geschichte im Zeitalter der Reformation*, 6 sēj. (Vācija: Berlin 1839–1847), 2. sēj., 183.

⁴⁸ Friedrich Engels, "Der deutsche Bauernkrieg" *Neue Rheinische Zeitung. Politisch-Ökonomische Revue*, nr. 5–6. (Vācija: Hamburga, 1850), 329.

⁴⁹ Ibid., Günther Franz, 299.

⁵⁰ Bernhards Loze, *Mārtiņš Lutērs. Ievads Lutera dzīvē un darbos* (Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 2007), 449.

izglītoti, militāri apmācīti karavīri kā arī sludinātāji no tautas vidus. Potenciālās neveiksmes veidojās tālab, ka tautas kustība un sacelšanās bija pārsvarā stihiskas, dominēja vietējās intereses, kas izslēdza lielu masu vienotību, zemnieku kaujas vienības bija grūti izveidot, un tām nepiemita kaujām nepieciešamā disciplīna.⁵¹

Zemnieku karš nostiprināja reformācijas piekritēju un augstmaņu sadarbību. Teritorijās, kur luterisms nebija ieguvis popularitāti, vēl jo pamatīgāk nostiprinājās katolisms. Atsevišķi "Zemnieku 12 prasību" punkti tika izpildīti, tika paplašināta zemnieku pārstāvniecība landtāgos, taču firsti, gūstot uzvaru zemnieku karā, ieguva iekšzemē lielāku varu nekā bija imperatoram, un šis apstāklis aizkavēja vienotas politiskas Vācijas izveidi. Karā novājinātā zemes nespēja sekmīgi sakoncentrēt spēkus pret osmaņu (turku) iebrukuma draudiem, un Zemnieku karš bija pēdējais karš Eiropas zemēs, kad tauta sacēlās un pieprasīja atgriezt senās tiesības un savu diženos dievus.

Vēsturnieks Alans Palmers uzskata, ka Lutera popularitāte balstījās galvenokārt nevis uz viņa doktrīnas mācīšanu, bet uz nacionālo pārliecību, runāšanu un rakstīšanu vācu valodā un valodas nozīmīguma pacelšanu, savukārt zemniecības cieņu viņš ieguva dēļ asās nostāšanās pret Romu un katoļu nejēdzībām. Politiski Luters bija konservatīvs nevis revolucionārs, bet Zemnieku kara neveiksme saistīta ar to, ka Luters, ieguvis to valdnieku atbalstu, kas gribēja kļūt neatkarīgi no pāvesta un imperatora, nobijās no tautas prasībām atgriezt "vecos dievus"⁵². Luters rakstīja, ka savā "būdiņā katrs var pielūgt un kalpot, kam viņš grib un cikiem dieviem viņam patīk." Valsts uzdevums ir "plēsīgus zvērus" padarīt par cilvēkiem, bet dvēseli un ticību valdībai jāatstāj brīva un vienlaikus valsts vadības uzdevums ir sodīt ticības atkritējus,⁵³ taču, ja "viņi negrib būt kristīgi cilvēki, lai viņi ir pagāni. Lai arī notiek! Lai neviens priesteris, neviens garīdznieks pie viņiem neiet, kad viņi nomirst. Kad viņi ir nomiruši, lai bende viņus izvelk no pilsētas laukā uz atkritumu bedri un aprušina kā suņus."⁵⁴

Tautas paustās prasības Vācijas Zemnieku kara laikā apliecināja rūgto patiesību, ka

⁵¹ Ibid., Günther Franz, 123.

⁵² Alans Palmers, *Baltijas jūras valstu un tautu vēsture*. (Rīga: Atēna, 2007), 100-101.

⁵³ Ibid., Valdemārs Maldonis, 305-304.

⁵⁴ Ibid., Valdemārs Maldonis, 307.

tautas vēlme virs zemes uzcelt taisnīgu valsti, bagāto kārtai nebija vajadzīga un tauta līdzīgi kā citās masu protesta akcijās un revolūcijās nokļuva politisku, ekonomisku, militāru un privātu interešu ķīlā. Tomēr, kā uzsvēr mūsdienu pētnieki, šis karš bija sākums tai miera uzturēšanas misijai, ko šodien realizē ANO.⁵⁵

SUMMARY

MARTIN LUTHER AND GERMAN PEASANT'S WAR (1524.–1526.)

Lutheran biographers treated the events of the German peasant's war (*der Deutsche Bauernkrieg*) quite briefly, affirming Luther's rejection of the disorder incited by peasant leaders, particularly by Thomas Müntzer. Peter Blicke offered extensive description of peasant rebellions and the sedition of common people in the towns in several areas and criticized Luther both for stirring up the revolt and for his harsh words against the peasantry. Other Roman Catholic foes quickly joined Cochlaeus in blaming Luther for the German peasant's war, charging that his treatise, *The Freedom of the Christian*, and others of his writings, had aroused the peasants to fight for their freedom, and at the same time they claimed that the Revolt spelled the end of the popular support which Luther's Reformation had initially won.

League forces it was a war to defend property, the greater social order & culture, and also a secondary rebellion, between disaffected lower nobles and knights, many of whom were or who were at one time employed as landsknecht mercenaries, professional, well armed and trained soldiers from within and outside Austro-German provinces. Rather ironically the title of the Peasants War or Peasants Rebellion is somewhat misleading because many of the enemy rebel forces were laborers, artisans, or lower gentry. Many of the fighting men on both were outlaw knights, mercenaries and former soldiers from Switzerland and the other German kingdoms. The infrequent regional or national makeup of the rebels was most evident especially in the ever-lacking leadership of the Peasants movement itself.

One of the early participants in the rebellion which opened up the conflict into a larger war was the disinherited Duke Ulrich of Würtemberg, fighting with the help of peasant levies and with distraction of the Swabian League reeling from peasant risings throughout the kingdom. Many of these men certainly had no affiliation with the Peasants movement and though they tolerated, though most certainly disagreed and personally despised those of lower social class. Of the most important leaders was a man essentially thrust into a military role without any previous experience, the radical theologian and reformer Thomas Müntzer (b.1488-1525).

⁵⁵ Robert Kolb, *Luther on Princes and Peasants: Besides the important religious reformation and societal radicalism of the individual religious leaders during the rebellion, the peasant combatants of this period also tried to enforce idealized Laws of War predating modern codes enforced by the United Nations and other institutions today by centuries.*

(http://reverendluther.org/pdfs/LQ_submission_Luther_on_Princes_and_Peasants.pdf), 1.- 2.

However the influence of the peasantry and the oppressed serf classes on the overall conflict cannot be overlooked, as highlighted by the many 1930's-1980's contemporary, and more recent histories & narratives, from Frederick Engels 1850, *The Peasant War in Germany*, to modern socio-religious and military studies of the conflict, which examine the conflict through alternative viewpoints.

The Peasants War is notable and perhaps today infamous because of religious implications behind much of the conflict. Indeed much of religious teachings bordered on the occult, touting apocalyptic visions in the name of the Protestant reformation. These were essentially radicalist ideologies which in-turn spawned a massive militia and peasants upheaval in Renaissance Germany and Austria during the period. Besides the important religious reformation and societal radicalism of the individual religious leaders during the rebellion, the peasant combatants of this period also tried to enforce idealized Laws of War predating modern codes enforced by the United Nations and other institutions today by centuries.